

антиобщественную направленность; 3) отсутствие социально значимых психофизических особенностей индивидов при формировании их личности; 4) неблагоприятные условия среды и жизненного уклада, окружающие такое лицо; 5) другие действующие обстоятельства, которые определяют криминогенную ситуацию и облегчают совершение преступления клиентом адвоката, который защищает законные права и интересы последнего.

Ключевые слова: преступление; предупреждения; субъекты предупреждения преступлений; индивидуальное предупреждение преступлений; эффективность; деятельность; система; адвокатура.

Kondratishyna V. Some Ways to Raise Efficiency of the Individual Prevention of Crime in Ukraine. During the implementation of the individual measures aimed at preventing crime attorneys must adhere to the basic requirements to this type of social activity. The author claims that these measures must be concrete and practically reasonable, legal and socially just, democratic and transparent, comprehensive and systematic, scientifically justified, humane, realistic and economical. The author differentiates the objects of the individual prevention of crime, usually exercised by a lawyer: 1) behavior and lifestyle of the clients with a high probability of committing a crime; 2) social characteristics of a personality that reflect criminal's antisocial orientation; 3) lack of socially important psychophysical characteristics of an individual that determine his social behavior; 4) unfavorable surrounding such as environment conditions and person's mode of life; 5) other long-term lasting circumstances that define criminal situation and facilitate the commitment of a crime by a client of the lawyer, who protects the legitimate rights and interests of the latter.

Key words: crime; prevention; subjects of crime prevention; individual crime prevention; efficiency; activity; system; advocacy.

УДК 343.2-343.9

О. Саско

Щодо поняття латентної злочинності та причин її виникнення

Здійснено аналіз підходів до визначення поняття латентності злочинів. Визначено чинники, що призводять до латентності злочинів, а також запропоновано шляхи зниження рівня та подолання латентності злочинів. Розкрито головні фактори, що зумовлюють існування латентності злочинності в Україні. Виявлення латентної злочинності має здійснюватися на рівні індивідуального явища – окремого діяння, а його дослідження мусить здійснюватися за допомогою застосування заходів кримінально-процесуальних, криміналістичних, оперативно-розшукових методів.

Ключові слова: латентність; протидія злочинності, класифікація латентності злочинів

Постановка наукової проблеми. Однією із відчутно значущих соціальних проблем для України є злочинність. Відобразити загальні тенденції розвитку злочинності в Україні досить важко, оскільки різні види злочинності мають свої, властиві лише їм особливості та тенденції розвитку, а також ускладнює аналіз і латентна злочинність.

Успішне теоретичне і практичне вирішення таких важливих кримінологічних проблем, як виявлення причин і умов злочинності, а також ефективна протидія їй, можливо за наявності об'єктивного врахування всіх вчинених у суспільстві злочинів.

Проте, як свідчить практика, за межами офіційного статистичного обліку залишається значна кількість фактично вчинених суспільно небезпечних діянь, що в основному становлять масив латентної (прихованої) злочинності.

Стан дослідження наукової проблеми. В науковій літературі наголошується на тому, що важливість вивчення латентної злочинності має важливе значення для пізнання її фактичного стану дійсних масштабів, структури, а також для відстеження тенденцій розвитку всієї злочинності та окремих її видів. Проблемі дослідження латентної злочинності присвячено праці М.М. Бабаєва, Ю.В. Бишевського, С.Є. Віцина, В.В. Василевич, К.К. Горяїнова, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, Г.І. Забрянського, А.П. Ісиченка, І.І. Карпеця, Л.В. Кондратюка, А.А. Конєва, А.Ф. Зелінського,

О.Г. Кальмана, О.О. Ковалкіна, Г.А. Матусовського, В.М. Поповича, А.С. Шляпочникова та ін.

Мета дослідження. Однак окремі аспекти латентної злочинності та причин цього антисуспільного явища донині мають спірний характер, причому не лише щодо методів визначення обсягів, найбільш ефективних засобів запобігання, а й моніторингу трансформаційних змін латентності злочинності. Їх аналіз є метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Латентна злочинність призводить до істотних негативних наслідків для успішної діяльності правоохоронних органів і зрештою для всього суспільства, оскільки, залишаючись неврахованою, породжує нові злочини, формує в громадян невіру в здатність органів державної влади забезпечити їх безпеку, створити необхідні умови для захисту їх прав і свобод, завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона причиняє [1].

Латентна злочинність (від лат. *Latens (latentis)* – прихований, невидимий) – частина злочинності, яка з різних причин не знаходить відображення у державному обліку вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили [2]. Латентна (прихована) злочинність існує в тій чи іншій мірі в усі часи і її наявність зумовлена різними чинниками як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Латентна злочинність – це злочинність, яку з тих чи інших ричин не встановлено, не виявлено і тому не було відображено в офіційному обліку відповідних державних органів, спеціально покликаних боротися із злочинністю [3].

У криминологічній літературі наведено різні тлумачення поняття латентної злочинності. Наприклад, О.С. Шляпочников та Г.І. Забрянський під латентною злочинністю розуміють сукупність кримінально караних дій, які не були виявлені правоохоронними органами [4, с. 22]. Л.В. Кондратюк розглядає її як «...ту частину загальної злочинності, що становить кумулятивний масив у межах дії строків давності» [5, с. 141]. О.М. Джу́жа наголошує на тому, що латентна злочинність – це невиявлені або незареєстровані злочини, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності [6, с. 219]. А.М. Ларін пропонує віднести до латентних і ті злочини, які стали відомими правоохоронним органам, але з тих чи інших причин приховані працівниками цих органів від обліку [7, с. 107].

Більшість науковців єдині в тому, що до латентної злочинності слід віднести ті злочини, які були вчинені, але не стали відомі правоохоронним органам, або стали їм відомі, але були приховані від реєстрації.

На нашу думку, латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності.

Офіційним джерелом криминологічно значущої інформації слугує система статистичного обліку злочинів. Дані, що містяться в ній, використовуються як під час розроблення заходів щодо протидії зазначеним негативним явищам, так і під час здійснення планування ресурсного забезпечення системи органів, покликаних забезпечувати таку протидію. Лише наявність достовірної та повної інформації про злочинність, відображеної в системі статистичного обліку, сприятиме ефективній реалізації цілей, що стоять перед криминологічною наукою.

Латентна злочинність, її розміри обумовлюють нечітке, неповне уявлення про злочинність в цілому і тому мають вивчатися, визначатися, для отримання більш адекватного уявлення про фактично вчинену кількість злочинів.

Проблема з визначенням латентної злочинності полягає в тому, що за своєю природою латентна злочинність має троякий зміст, а саме: 1) криминологічний (сукупність не виявлених і не включених в статистику злочинів); 2) криміналістичний (не виявлені та не розкриті злочини); 3) кримінально-процесуальний (злочини, вчинення яких не потягло за собою певних юридичних наслідків – досудове та судове кримінальне провадження).

Однак, неможливо стверджувати, що саме такий погляд є правильним, оскільки латентна злочинність при виділенні її в криміналістичному значенні та кримінально-процесуальному не відповідає її істинній природі. Це зумовлюється тим, що її зміст є похідними від розуміння латентної злочинності, в основному і єдиному аспекті – криминологічному. Так зване криміналістичне його значення виступає як передумова латентності (злочин не виявлений, не розкритий), а кримінально-процесуальний її зміст – результат втрат у роботі органів кримінальної юстиції (вчинений злочин не спричинив юридичних наслідків). Крім того, слід мати на увазі, що криміналістична і кримінально-процесуальна сторони латентної злочинності можуть бути застосовані лише до окремих елементів

злочинності (конкретних злочинів) і не характеризують злочинність взагалі як соціальне явище. Тому латентна злочинність – поняття суто кримінологічне. Латентна злочинність у кримінологічному аспекті (вищезазначеному) – це сукупність не виявлених і не включених в статистичну звітність злочинів.

Проте покладатись на офіційні статистичні дані про стан злочинності не можна, оскільки вона не відображає реальної картини. Однак, офіційна статистика, відображає не стільки стан злочинності, скільки відображає стан зареєстрованих злочинів. Дані, що містяться в ній, використовуються як під час розроблення заходів щодо протидії зазначеним негативним явищам, так і під час здійснення планування ресурсного забезпечення системи органів, покликаних забезпечувати таку протидію. Лише наявність достовірної та повної інформації про злочинність, відображеної в системі статистичного обліку, сприятиме ефективній реалізації цілей, що стоять перед кримінологічною наукою. Таким чином, підставою розподілу злочинності на «латентну» й «нелатентну» слід визнати наявність або відсутність відомостей про неї в системі статистичного обліку злочинів. Отже, латентною необхідно вважати лише ту частину фактичної злочинності, що не знайшла відображення в зазначеній системі офіційної статистики. При цьому латентна злочинність включає в себе ознаку «невідомості» тобто відсутність будь-якої інформації по злочини, які вчиняються, а також ознаки «неврахованості», тобто не відображення вчинених злочинів в офіційній кримінально-правовій статистиці. Всі ті фактично вчинені злочини, що не пройшли процедуру статистичного обліку і не знайшли відображення в статистичних облікових даних, потрапляють у розряд латентних.

У більшості наукових джерел латентну злочинність, традиційно, поділяють на природну, штучну та пограничну (межову). Проте деякі науковці виділяють ще один вид, такий як процесуальна латентність.

Природна латентність злочинів передбачає ситуацію, коли наявна сукупність учинених злочинів, про які невідомо правоохоронним органам, що здійснюють їх реєстрацію.

Штучною латентністю злочинів уважають сукупність злочинів, про вчинення яких стало відомо правоохоронним органам, але вони з огляду на різні причини не беруть їх на облік.

Пограничною (межовою) латентністю називають сукупність тих злочинів, учинення яких потерпілому невідомо, або факт їх учинення не сприймається чи не усвідомлюється потерпілим як злочин.

Процесуальна латентність – злочини, які стали відомі правоохоронним органам, але їх представник з різних міркувань не реєструє їх [8, с. 46]. Даний різновид латентної злочинності найбільш шкідливий, оскільки окремі працівники органів внутрішніх справ, покликані за законом здійснювати повний і надійний статистичний облік злочинності, порушують зазначені вимоги. Тому достовірність статистичних даних про злочинність уже на регіональному рівні часто породжує сумніви.

На нашу думку, така класифікація потребує деталізації. Латентність частини злочинів (діянь, про які невідомо нікому; злочинів «без потерпілого», злочинних діянь, що залишилися невідомими з огляду на недосконалість законодавства, що регламентує облік, відомчу роз'єднаність органів, що здійснюють реєстрацію, допущену помилку під час винесення рішення тощо) виникає внаслідок об'єктивних причин на рівні механізму вчинення злочину. Інші діяння стають латентними із суб'єктивних причин (наприклад, небажання співробітників правоохоронних органів реєструвати заяву про злочин або небажання потерпілого заявляти до правоохоронних органів про вчинення злочину). Тому латентну частину злочинності слід розділити залежно від причин виникнення латентності на об'єктивно-латентну й суб'єктивно-латентну.

Об'єктивні ознаки латентної злочинності включають: середовище й обставини, в яких здійснюються злочини. Приміром, специфіка окремих видів злочинів, які за способом вчинення передбачають підвищену прихованість, що породжує труднощі їх виявлення, специфічні недоліки у звітності та контролі, що перешкоджають розкриттю злочинів, здійснених посадовими особами; відсутність письмових і речових доказів; віддаленість від населених пунктів або людних місць при вбивствах, згвалтуваннях, розбоях тощо. До суб'єктивних належать: наявність у суспільстві професійної і особливо організованої злочинності, суб'єкти (учасники) яких ретельно маскують свою злочинну поведінку, злочинну діяльність, максимально додають їм видимості правомірних, небажання потерпілого повідомляти про злочин; недоліки в роботі правоохоронних органів, низький стан правосвідомості значних верств населення, ухилення їх від своєчасного повідомлення правоохоронних органів про вчинені злочини, порушення принципів і порядку ведення статистичного обліку, слабка матеріально-технічна база реєстраційних служб правоохоронної системи, недотримання режиму законності в діяльності правоохоронних органів та ін.

Фактори, що впливають на латентність злочинів, можна в певний спосіб класифікувати, якщо взяти за основу вивчення поведінки суб'єктів кримінально-правових відносин. Головними їх учасниками є суб'єкт злочину, потерпілий, особи, що причетні до злочину, і державні органи кримінального переслідування та правосуддя. Саме від цих учасників залежить, чи буде виявлено злочин і покарано злочинця.

Тому несвоєчасний облік злочинів призводить до негативних наслідків тим, що втрачаються сліди злочину, особи які вчинили злочини мають можливість вчинити нові правопорушення, а шкода, завдана потерпілим не відшкодовується. Наявність латентної злочинності «створює в певному мікросередовищі психологічну обстановку безкарності суспільно-небезпечних діянь, що, у свою чергу, заохочує осіб, що скоїли злочини, проводити і поширювати свою злочинну діяльність» [9].

Латентна злочинність істотно спотворює статистичні дані про кримінологічну ситуацію, реальний стан, структуру, характер, динаміку злочинності, про розмір і характер завданої шкоди; зменшує ступінь достовірності прогнозів; перешкоджає реалізації принципу невідворотності відповідальності; підриває авторитет правоохоронних органів; перешкоджає ефективній протидії зростанню злочинності; знижує антикримінальну активність громадян; негативно впливає на економічне життя країни [10].

С.М. Храмов підкреслює, що безкарність, яка породжується явищем латентної злочинності, справляє особливо негативний вплив на психіку підростаючого покоління. Дійсно, неповнолітні правопорушники, яким вдається тим чи іншим чином уникнути законної відповідальності, переживають значну кримінальну трансформацію та в майбутньому є схильними до скоєння ще більш небезпечних злочинів [11, с. 6].

Латентна злочинність значно підриває найрезультативніший механізм протидії злочинності – принцип неминучості покарання, оскільки саме покарання відіграє визначну роль у системі протидії злочинності.

Для боротьби з таким негативним явищем як латентна злочинність, цікавою і, на наш погляд, найбільш обґрунтованою є позиція О.М. Гуміна, який, розглядаючи насильницькі латентні злочини, пропонує ряд заходів щодо їх попередження:

- виховання громадян в дусі високої правосвідомості та законслухняності;
- широке проведення правової пропаганди серед населення з метою підвищення його правосвідомості і правової культури;
- вдосконалення законодавства;
- вдосконалення статистичного обліку та звітності підрозділів. ОВС та медичних установ;
- забезпечення гарантій захисту свідків і потерпілих;
- усунення необ'єктивності, неповноти статистичних показників про фактичну злочинність, підвищення вимогливості до додержання порядку, ведення статистичного обліку, шляхом посилення контролю над ним;
- підняття рівня професіоналізації працівників правоохоронних органів, зміцнення їх матеріальної бази;
- систематичне проведення аналітичної роботи з визначення кількісно-якісних характеристик злочинності, виявлення повної кримінологічної характеристики особи злочинців;
- розширення можливостей контролю за діяльністю правоохоронних та інших органів з боку громадськості;
- забезпечення незалежності ЗМІ [12, с. 230].

Висновки. З усього вище переліченого випливає висновок про те, що латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності. Її виявлення та зниження в межах допустимого є актуальною проблемою кримінологічної науки і кримінальної політики.

Держава, не спроможна реагувати на «невидиму» злочинність, стає беззахисною перед нею. Латентна злочинність, безсумнівно, – явище надто небезпечне.

Виявлення латентної злочинності має здійснюватися на рівні індивідуального явища – окремого діяння, а його дослідження мусить здійснюватися за допомогою застосування заходів кримінально-процесуальних, криміналістичних, оперативно-розшукових методів. Методи виявлення та вимірювання латентності окремих злочинів слід застосовувати в залежності від рівня та специфіки досліджуваного явища. При цьому необхідно дотримуватися певної послідовності в їх реалізації.

Джерела та література

1. Веприцький Р.С. Латентність злочинності та шляхи її подолання / Р.С. Веприцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe_index.htm_2014_1_14.pdf.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. – Т. 3 / За ред. Ю.С. Шемшученко. – Київ: Вид-во «Українська енциклопедія», 2001. – 789 с.
3. Сучасна правова енциклопедія / за заг. редакцією О.В. Зайчука. – Київ: Юрінком Інтер, 2009. – 382 с.
4. Шляпочников А.С. Забрянский Г.И. Выявление латентной преступности / А.С. Шляпочников, Г.И. Забрянский // Сов. государство и право. – 1971. – № 5. – С. 98-103.
5. Латентная преступность в России: опыт теоретического и прикладного исследования / К.К. Горяинов, А.П. Исиченко, Л.В. Кондратюк. – М.: Изд-во ВНИИ МВД РФ, 1994. – 152 с.
6. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.
7. Ларин А.М. Повышение эффективности расследования / А.М. Ларин // Советское государство и право. – 1972. – № 3. – С. 106-113.
8. Кримінологія: Загальна і Особлива част.: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голина, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед. – Х.: Право, 2003. – 352 с
9. Кримінологія: учебник/ В.Н. Бурлаков и др.; под ред. Н.В. Бурлакова и Н.М. Крепачева. – СПб.: Питер, 2003. – С. 52-53.
10. Поклад В.І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності: навч. посіб. / В.І. Поклад. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 48 с.
11. Храмов С.М. Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монография / С.М. Храмов. – Брест: БрГУ, 2010. – С. 5-6.
12. Гумін О.М. Проблема латентності насильницької злочинності: шляхи вирішення // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. – 2009. – Вип. 2 (30). – С. 226-231.

Саско Е. О понятии латентной преступности и причинах ее возникновения. Автором проведен анализ научных подходов к определению понятия латентности преступлений. Сделан вывод о том, что латентная преступность – понятие сугубо криминологическое и обозначает совокупность не обнаруженных и не включенных в статистическую отчетность преступлений. Обоснован тезис о том, что выявление и снижение латентной преступности в пределах допустимого является актуальной проблемой криминологической науки и уголовно-правовой политики. Государство, не способное реагировать на «невидимую» преступность, становится беззащитным перед ней. Латентная преступность, несомненно, – явление очень опасное. Выявление латентной преступности должно осуществляться на уровне индивидуального явления – отдельного преступного деяния, а его исследования должны осуществляться посредством применения уголовно-процессуальных, криминалистических, оперативно-розыскных методов. Методы выявления и измерения латентности отдельных преступлений следует применять в зависимости от уровня и специфики изучаемого явления. Определены факторы, приводящие к латентности преступлений, а также предложены пути снижения уровня и преодоления латентности преступлений.

Ключевые слова: латентность; противодействие преступности, классификация латентности преступлений.

Sasko O. Regarding the Concept of Latent Crime and Elucidating the Causes of its Occurrence. The article analyzes various scientific approaches to the definition of latent crime. The author draws the conclusion that the concept of latent crime is purely criminological one and concerns only a set of crimes, not identified and not included into the statistical records. The detection and reducing latent delinquency within the permissible is a hotly debated issue in criminological science and criminal policy. The state can not respond to the «invisible» crime and thus becomes vulnerable to it. Latent crime is undoubtedly a very dangerous phenomenon. Detection of latent crime should be carried out at the level of the individual phenomena (individual act) and its investigation should be carried out with application of the criminal procedure and forensic-operational search methods. Methods for detection and measuring certain

crimes latency should be applied depending on the level and specificity of the phenomenon under consideration. The study sheds light on the factors that lead to latent crimes and the ways of reducing and overcoming them.

Key words: latency; combating crime, classification of latency crimes.

УДК 343.241-053.6

Б. Чупринський

Проблеми призначення покарання неповнолітнім

У статті проведено науковий аналіз проблем призначення покарання неповнолітнім особам, особливості застосування ст. 98 КК України. Аналізується неповнолітній вік суб'єкта злочину як обставини, що пом'якшує покарання. Зазначається про недопустимість подвійного врахування пом'якшуючої обставини при призначенні покарання. Наголошується про диференційовані види і строки покарань, які можуть призначатися неповнолітнім. Розглядається молодий вік суб'єкта злочину як обставина, що пом'якшує покарання.

Ключові слова: неповнолітні, злочин, суд, призначення покарання, види покарань, обставини які пом'якшують та обтяжують покарання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Найбільш суворим та радикальним заходом державного реагування на вчинений злочин є покарання, яке застосовується за вироком суду до винної особи. Для того, щоб досягнути своєї мети таке покарання має бути законним, справедливим та обґрунтованим, а отже належним чином індивідуалізованим. Провідну роль при цьому відіграє саме принцип індивідуалізації покарання, сутність якого полягає в обранні судом оптимальної його міри, тобто такої, яка з урахуванням особливостей вчиненого злочину та особи винного є необхідною і достатньою для виправлення особи та попередження нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК України).

При призначенні покарання неповнолітньому суд повинен враховувати не тільки ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а також умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості розвитку неповнолітнього. Відповідно до пр. 5.1 «Пекінських правил» реакція на її неповнолітніх правопорушників має ґрунтуватися на врахуванні не лише тяжкості правопорушення, а й особливостей їх особистості. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Суди при призначенні покарання неповнолітнім, мають дотримуватися вимог ст. 98 КК щодо видів покарань, які можуть бути призначені неповнолітнім за вчинений злочин. Перелік видів покарань є вичерпним. Виходячи з положень ст. 98 КК інші види покарань – обмеження волі, конфіскація майна, довічне позбавлення волі – до неповнолітніх застосовуватися не можуть, у тому числі і в порядку переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання відповідно до ст. 69 КК. Так, до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, суд може застосувати такі основні види покарань, як штраф, громадські або виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк та додаткові покарання у виді штрафу і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

Аналіз досліджень цієї проблеми. У вітчизняній кримінально-правовій науці до інституту кримінального покарання, а також проблем його призначення неповнолітнім зверталися багато видатних вчених, у числі яких можна назвати З.А. Астемірова, М.М. Бабаєва, М.І. Бажанова, Н.А. Беляєва, В.М. Бурдіна, І.М. Гальперіна, Т.І. Голишеву, Т.О. Гончар, В.О. Глушкова, С.І. Дементьєва, В.М. Дрьоміна, Т.А. Денісову, А.Ф. Зелинського, І.І. Карпеця, О.В. Крігера, Л.Л. Круглікова, Н.Ф. Кузнецову, В.О. Меркулову, В.О. Навроцького. Не дивлячись на значний інтерес українських учених до проблеми призначення покарання неповнолітнім, багато аспектів цієї